

Darko Obradović
Jovan Babić

Evropska strategija za kritične sirovine i pozicija Srbije

Novembar 2023.

Sadržaj

Rezime	3
Uvod	4
Odgovor Evorpske unije	5
Pozicija Srbije	9
Zaključak i preporuke.....	13

Septembar 2023.

Rezime

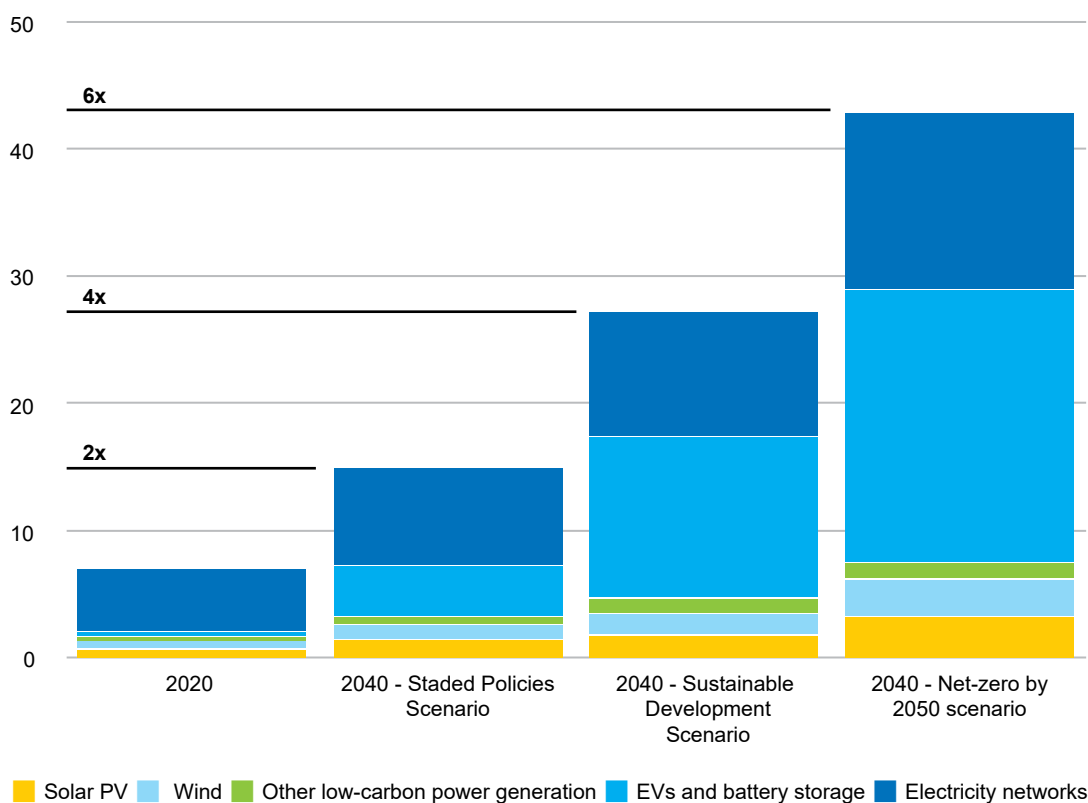
Evropska unija siromašna je sirovinama koje su potrebne za energetska tranziciju i postizanje strateške autonomije. U velikoj mjeri zavisi od uvoza iz trećih zemalja, što je čini podložnom raznim geopolitičkim uticajima. Zato je obezbeđivanje kritičnih lanaca snabdevanja i postizanje ekonomske bezbednosti postavljeno kao cilj u mnogim strateškim dokumentima, od kojih je CRMA (Critical Raw Materials Act) od velikog je značaja i za Srbiju jer se među kritičnim sirovinama nalazi i litijum.

Sa najvećim rezervama litijuma u Evropi, Srbija bi trebalo da se integriše u evropske lance snabdevanja i time značajno poboljša sopstvenu poziciju, pojača ekonomski uticaj i stekne stratešku prednost u godinama koje dolaze. Kao kandidat za članstvo u EU, Srbija bi trebalo da sklopi partnerstvo sa EU o kritičnim sirovinama, kao i da pristupi Klubu kritičnih sirovina. Nedavno potpisano Pismo o namerama između Srbije i Evropske unije u oblasti upravljanja sirovinama, energetike, rudarstva, kao i o razvoju novih tehnologija neophodnih za održivi privredni rast i zaštitu životne sredine, predstavlja značaj korak u tom pravcu.

Uvod

Jedna od glavnih odlika geopolitike u 21. veku jeste "Velika zelena utakmica" (*The Green Great Game*), takmičenje u kome se mnoge strane bore za pristup sirovinama koje omogućavaju energetska tranziciju. Kao što je trka u svemiru obeležila prošli vek i hladnoratovski period, očigledno je da se novi geopolitički rivalitet prevashodno zasniva na razvoju tehnologija koje su vitalne za energetska tranziciju. U centru ovog takmičenja jeste obezbeđivanje kritičnih lanaca snabdevanja sirovinama.

Kako navodi Međunarodna agencija za energetiku (*IEA-International Energy Agency*), globalna potražnja za sirovinama duplirana je u poslednjih pet godina, a do 2050. biće potrebno šest puta više metala i minerala za čiste energetske tehnologije i postizanje cilja od 0 emisije gasova sa efektom staklene bašte¹. To uključuje kritične sirovine, minerale i druge metale, kao što su bakar, čelik, litijum, aluminijum i titanijum. Postizanje ekonomske bezbednosti postao je dominantan zadatak u svim strateškim dokumentima Evropske unije i u govorima njenih najviših predstavnika.

Ukupna tražnja za mineralima neophodnim za čiste energetske tehnologije po različitim scenarijima, 2020 u poređenju sa 2040. godinom.

Izvor: Međunarodna agencija za energetiku (IEA-International Energy Agency)

1) IEA News, July 2023, Critical minerals market sees unprecedented growth as clean energy demand drives strong increase in investment, <https://www.iea.org/news/critical-minerals-market-sees-unprecedented-growth-as-clean-energy-demand-drives-strong-increase-in-investment>

Odgovor Evropske unije

Članice EU previše se oslanjaju na sirovine koje uvoze iz trećih zemalja izvan Unije i često imaju marginalnu ulogu u lancima snabdevanja. Upravo taj nedostatak kontrole čini ih otvorenim i podložnim geopolitičkim pritiscima. U svojim strategijama, kao što su Zeleni dogovor (*Green Deal*) i Digitalni kompas (*Digital Compass*), EU je izrazila ambicije da razvije industrije koje će dovesti do povećanja otpornosti, samodovoljnosti i postizanja strateške autonomije. Na primer, EU uvozi 97% magnezijuma iz Kine, koji je esencijalni element za aluminijum, a 99% sopstvenih potreba za boratom zadovoljava uvozom iz Turske. Zato želi da pronađe rešenja za pitanja nabavke, prerade i recikliranja sirovina, kao i osiguranja lanaca snabdevanja i time smanji zavisnost od kineskih i drugih dobavljača. Na neformalnom Samitu lidera EU održanom 10. i 11. marta 2022. doneta je *Deklaracija iz Versaja*², u kojoj se, između ostalog, navodi da će se u oblasti izgradnje ekonomske baze EU raditi na osnaživanju jedinstvenog tržišta i smanjenju strateške zavisnosti od uvoza kritičnih sirovina iz trećih zemalja.

Električni automobili, računari, električni bicikli, solarni paneli i pametni telefoni – svi sadrže kritične sirovine, tj. litijum-jonske baterije. One su nezaobilazne za zelenu i digitalnu tran ziciju EU, a osiguranje njihove nabavke ključno je za ekonomsku bezbednost i otpornost, tehnološko vođstvo i stratešku autonomiju Evropske unije.

Od početka ruske agresije na Ukrajinu, kao i zbog nepredvidljive kineske trgovinske i industrijske politike, mnoge kritične sirovine takođe su postale geopolitički faktori.

Ograničena domaća proizvodnja i zavisnost od uvoza sirovina bile su glavni razlog najpre za formiranje Evropske alijanse za baterije (*EBA – European Battery Alliance*)³ i Evropske alijanse za sirovine (*ERMA – European Raw Materials Alliance*)⁴, koja okuplja partnere iz industrije, finansijskih institucija, univerzitete, nevladine organizacije, sindikate i druge aktere, a čiji je cilj jačanje evropskog lanca snabdevanja od sirovina do reciklaže. Naredni korak je donošenje Zakona o kritičnim sirovinama (*CRMA – Critical Raw Materials Act*)⁵, na osnovu predloga Evropske komisije od 16. marta 2023. Ovaj dokument fokusira se na diversifikaciju snabdevanja i promociju cirkularne ekonomije.

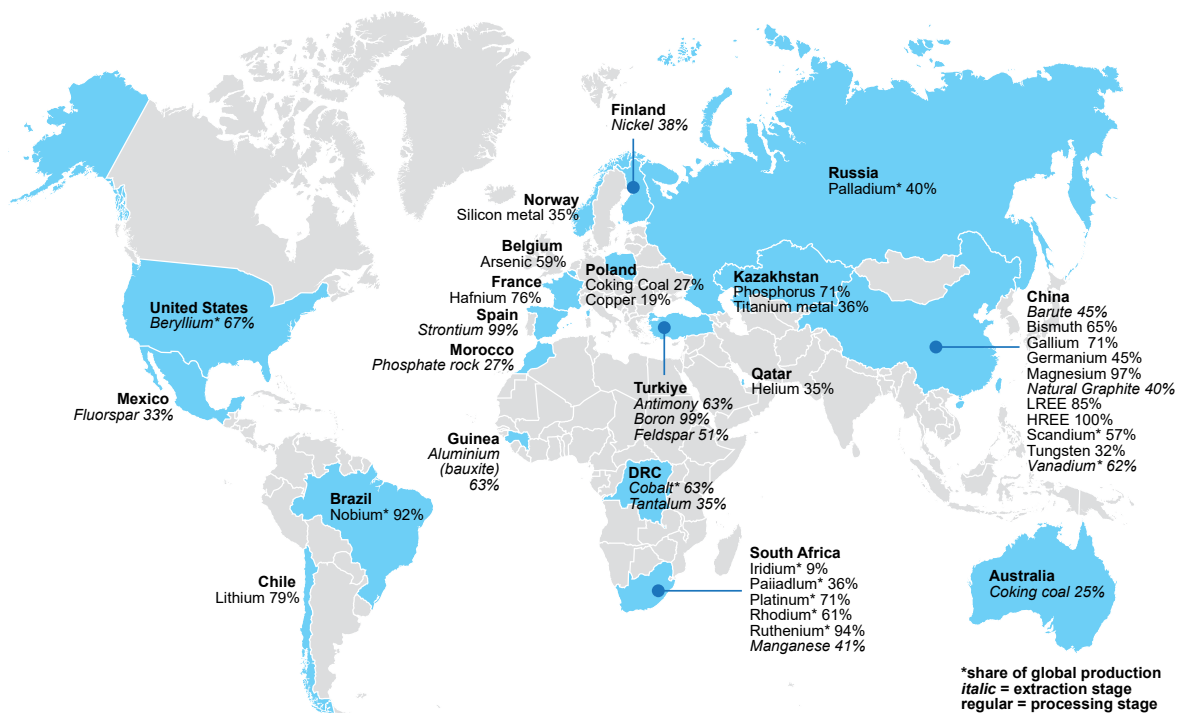
2) Versailles Declaration: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>

3) EBA – European Battery Alliance: <https://www.eba250.com/>

4) ERMA – European Raw Materials Alliance: <https://erma.eu/>

5) European Commission: Critical Raw Materials: ensuring secure and sustainable supply chains for EU's green and digital future, 16 March 2023 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1661

Evropski savet⁶ je 30. juna 2023. usvojio pregovaračku poziciju, tzv. pregovarački mandat o predloženom zakonu, a Evropski parlament je još u novembru 2021. doneo Rezoluciju o evropskoj strategiji za kritične sirovine⁷, da bi 14. septembra 2023. usvojio nacrt Zakona o kritičnim sirovinama, sa 515 glasova za, 34 protiv i 28 uzdržanih⁸.

Glavni globalni snabdevači EU kritičnim sirovinama u 2023. godini. Izvor: Evropska komisija

Najvažniji elementi CRMA:

- ★ Da bi se ostvarilo bezbedno i održivo snabdevanje strateškim sirovinama, a u cilju jačanja evropske autonomije u uvozu i diversifikaciji strateških sirovina, CRMA postavlja nekoliko ciljeva u godišnjoj potrošnji: do 2030, EU bi trebalo da iskopa 10%, preradi 40% i da reciklira 15% svoje godišnje potrošnje strateških sirovina. Komisija je odredila cilj da maksimalan uvoz jedne strateške sirovine iz jedne zemlje ne prelazi 65% u narednom periodu.

6) Council of the EU, Press release 30 June 2023: Critical Raw Material Act: Council adopts negotiating position <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/30/critical-raw-material-act-council-adopts-negotiating-position/>

7) European Parliament resolution of 24 November 2021 on a European strategy for critical raw materials, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0468_EN.html

8) European Parliament: Framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials, 14 September 2023: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0325_EN.html

- ★ CRMA daje listu sirovina koje se smatraju strateškim jer imaju strateški značaj za evropsku industriju, predviđeni rast tražnje za njima u bliskoj budućnosti, imajući u vidu njihovu upotrebu u zelenoj i digitalnoj tranziciji, ili u sektoru odbrane, vojne industrije i korišćenja u svemiru, kao i teškoće da se obezbedi rast njihove proizvodnje. Komisija će obnavljati ovu listu svake četiri godine.

Evropska komisija je 2010. označila 14 sirovina kao kritičnih za industrije; 2014. ta brojka je porasla na 20; u 2017. listu je činilo 27 sirovina, da bi ove godine Komisija sastavila listu od 35 kritičnih sirovina, odnosno, sve strateške sirovine kvalifikuju se kao kritične.

Listu kritičnih sirovina iz Aneksa 2 Zakona o kritičnim sirovinama

Critical Raw Materials are listed in Annex II:		
(a) Antimony	(m) Gallium	(x) Niobium
(b) Arsenic	(n) Germanium	(y) Phosphate rock
(c) Bauxite	(o) Hafnium	(z) Phosphorus
(d) Baryte	(p) Helium	(aa) Platinum Group Metals
(e) Beryllium	(q) Heavy Rare Earth Elements	(bb) Scandium
(f) Bismuth	(r) Light Rare Earth Elements	(cc) Silicon metal
(g) Boron	(s) Lithium	(dd) Strontium
(h) Cobalt	(t) Magnesium	(ee) Tantalum
(i) Coking Coal	(u) Manganese	(ff) Titanium metal
(j) Copper	(v) Natural Graphite	(gg) Tungsten
(k) Feldspar	(m) Gallium	(hh) Vanadium
(l) Fluorspar	(n) Germanium	

Sirovine su nazvane kritičnim iz nekoliko razloga: prvo, mali broj zemalja raspolaže značajnijim količinama; drugo, način njihove eksploatacije dosta je komplikovan; treće, za kritične sirovine ne postoji laka zamena, tj. nisu dovoljno poznati načini njihove reciklaže kao što je slučaj sa klasičnim sirovinama.

- ★ Definišu se i strateški projekti u nabavci kritičnih sirovina, a koji treba da zadovolje nekoliko kriterijuma:
 - Da ojačaju bezbednost evropskog snabdevanja strateškim sirovinama
 - Da budu tehnički ostvarljivi u razumnom vremenskom periodu
 - Da budu implementirani na održiv način
 - Da donesu korist i zemljama članicama EU, kao i zemljama u razvoju koje nisu članice, a u kojima se projekti sprovode.

Kada projekat bude prepoznat i usvojen kao strateški, može da računa na brzo izdavanje dozvole, u roku od 12 do 14 meseci, u zavisnosti od toga da li se radi o iskopavanju strateških sirovina, ili o njihovoj preradi i recikliranju. Do sada je, recimo, dobijanje dozvole za otvaranje rudnika trajalo i do 10 godina jer rudarstvo spada u domaće zakonodavstvo. Strateški projekti sprovede se po pojednostavljenoj proceduri u okviru relevantnog ekološkog zakonodavstva EU, a uz podršku Evropske investicione banke ili drugih finansijskih institucija, poput Evropske banke za obnovu i razvoj.

- ★ EU ne može sama da ostvari postavljene ciljeve i zato CRMA predviđa uspostavljanje dugotrajnih veza sa međunarodnim partnerima i stvaranje „Kluba kritičnih sirovina“. Taj klub bi trebalo da poveže zemlje potrošače sirovina i zemlje koje su bogate sirovinama, kako bi se podržalo održivo investiranje u zemljama proizvođačima sirovina i njihov napredak u lancu snabdevanja. Početak formiranja ovog kluba predstavljaju pregovori između EU i SAD o partnerstvu u oblasti kritičnih sirovina, kao i nedavno sklopljeni Sporazum o slobodnoj trgovini između EU i Čilea, a koji se odnosi na proizvodnju litijuma. EU će nastaviti da razvija strateška partnerstva s pouzdanim partnerskim zemljama tako što će podsticati njihov održivi ekonomski razvoj stvaranjem lanaca vrednosti u tim zemljama, pri čemu će podržavati sigurne, otporne, održive i diversifikovane lance vrednosti za EU.

	EU demand in 2030 compared with 2020	EU demand in 2050 compared with 2020
Lithium	x 12	x 21
Graphite	x 14	x 26
Nickel	x 10	x 16
Dysprosium	x 6	x 7
Neodymium	x 5	x 6
Platinum	x 30	x 200
Aluminium	x 4	x 6

Prognoza povećanja tražnje za mineralima u 2030 i 2050 u odnosu na 2020. godinu.

Izvor: Evropska komisija

Pozicija Srbije

U skladu sa Evropskim zelenim dogovorom (*European Green Deal*), koji je usvojen krajem 2019. na početku mandata ove Evropske komisije, na Samitu Zapadnog Balkana u Sofiji⁹, novembra 2020. doneta je *Deklaracija o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan*. Nju čini 5 stubova:

1. Akcija za klimu, čista energija i održivi transport
2. Borba protiv zagađenja vode, vazduha i zemljišta
3. Cirkularna ekonomija
4. Održiva proizvodnja hrane
5. Zaštita i obnova prirode i eko sistema.

Potpisnice Deklaracije (Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Albanija i Kosovo) obavezale su se da će zajedno sa EU raditi na stvaranju klimatski neutralne Evrope do 2050. godine. Za ostvarenje tih ciljeva EU je spremila podršku od 9 milijardi evra kroz ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan iz programa IPA III 2021-2027. godine. Pored toga, predviđa se i novi Garancijski instrument koji može da podrži investicije do 20 milijardi evra za projekte iz zelene i digitalne tranzicije.

Prvi konkretni koraci jesu uvođenje taksu na emisiju ugljen-dioksida, razvoj tržišnih modela za korišćenje obnovljivih izvora energije i postepeno ukidanje subvencija za ugalj. Energetska diversifikacija i energetska efikasnost, povećanje udela obnovljivih izvora energije, obezbeđivanje neophodnih uslova za investiranje, korišćenje potencijala za solarnu energiju i energiju vetra, itd. trebalo bi da pomognu u postizanju održivog ekonomskog rasta na Zapadnom Balkanu.

Zelena energetska tranzicija, na koju se Srbija obavezala kao potpisnica Deklaracije o zelenoj agendi za Zapadni Balkan, nije moguća bez kritičnih sirovina. Obezbeđivanje lanaca snabdevanja kritičnim sirovinama ključni je element svake efektivne zelene tranzicije. Izostanak energetske tranzicije predstavlja ekonomski, ekološki, društveni i socijalni problem. Iako CRMA nigde eksplicitno ne pominje Srbiju, najava pojačane saradnje sa strateškim partnerima stavlja Srbiju kao važnu tačku u evropskim planovima jer Srbija raspolaže najvećim nalazištem litijuma u Evropi.

U Srbiji se, takođe, nalazi ležište borata, prirodnih soli koje sadrže bor, koje su značajne zbog povećane primene u izloluaciji na stambenim i poslovnim zgradama, a potencijalno bi mogla da postane i primarni snabdevač EU grafitom, koji je takođe na listi kritičnih sirovina. Evropska komisija procenjuje da će potražnja za litijumom porasti 11 puta do 2030. godine, a 57 puta do 2050. godine.

9) A Green Agenda for the Western Balkans: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-11/factsheet%20green%20agenda%20nov2022.pdf>

Srbija je kandidat za članstvo u EU od 2012, a pregovore o pristupanju otvorila je 2014. godine. Pre 2 godine, u decembru 2021, otvorila je pregovaračko poglavlje 15 koje se odnosi na energetiku, a koje je prema novoj metodologiji pregovaranja smešteno u klaster 4 – Zelena agenda i održivo povezivanje. Otvaranje poglavlja podrazumeva implementaciju relevantnih pravnih tekovina Evropske unije u energetici, korišćenju obnovljivih izvora energije i zaštiti životne sredine.

Električna vozila će činiti 72% od svih prodatih novih vozila unutar EU do 2030. godine, a taj procenat će nastaviti da raste jer EU namerava da zabrani prodaju novih vozila na benzin i dizel od 2035. godine. Odluka Saveta EU od 28. marta ove godine predviđa da novi automobili od 2030, a zaključno sa 2034, moraju da imaju 55% niže emisije ugljen-dioksida nego 2021¹⁰. To znači da će svi proizvođači morati da elektrifikuju sva svoja vozila i da dodaju hibridni pogon. Jasno je da povećana potražnja za električnim vozilima zahteva i povećano snabdevanje kritičnim sirovinama, a na prvom mestu je litijum.

Evropska komisija se nada će do 2025. Unija postići 80% samodovoljnost u snabdevanju litijumom i da će proširiti saradnju sa Srbijom, Ukrajinom i drugim zemljama koje imaju značajne rezerve ove kritične sirovine. Potpredsednik Evropske komisije Maroš Šefčovič, koji je nedavno imenovan i za komesara za evropski Zeleni dogovor, potpisao je 21. jula 2021. sa tadašnjim premijerom Ukrajine Denisom Šmihalom „Strateško partnerstvo za sirovine“, kako bi se kritične sirovine iz Ukrajine integrisale u evropske lance snabdevanja¹¹. Ukrajina je potom integrisana u Evropsku alijansu za sirovine (ERMA) i Evropsku alijansu za baterije (EBA).

Nažalost, Srbija još uvek nema strateški sporazum sa EU o kritičnim sirovinama, niti je članica „Kluba kritičnih sirovina“ iako tu pripada jer raspolaže najvećim zalihama litijuma u Evropi. Nedavno je na marginama zasedanja Generalne skupštine UN, potpisano Pismo o namerama između Srbije i Evropske unije u oblasti upravljanja sirovinama, energetike, rudarstva, kao i o razvoju novih tehnologija neophodnih za održivi privredni rast i zaštitu životne sredine¹². To je značajan korak u dobrom pravcu ka uspostavljanju tešnje saradnje sa Evropskom unijom u ovim izuzetno važnim oblastima.

I dok traje opšta pomama za litijumom, za koga se kaže da je važniji resurs čak i od nafte, Srbija je šesnaest godina nakon otkrića rude **jadarit**, koja sadrži visoke koncentracije litijuma i bora, stopirala projekat *Jadar* u januaru 2022. i poništila dozvole

10) Council of the EU, Fit for 55: Council adopts regulation on CO2 emissions for new cars and vans: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/03/28/fit-for-55-council-adopts-regulation-on-co2-emissions-for-new-cars-and-vans/>

11) Euractiv, EU, Ukraine signs 'strategic partnership' on raw materials: <https://www.euractiv.com/section/circular-economy/news/eu-ukraine-to-sign-strategic-partnership-on-raw-materials/>

12) Euronews Serbia, 22.9.2023: <https://www.euronews.rs/srbija/politika/100294/vucic-se-sastao-sa-potprednikom-ek-potpisano-pismo-o-namerama-izmedu-srbije-i-eu/vest>

za istraživanje ležišta i time zaustavila otvaranje rudnika. Projekat vredan 2,4 milijarde evra za sada je na čekanju. Protestima ekoloških grupa, lokalnog stanovništva iz okoline Loznice, kao i podrškom nekih istaknutih članova akademske zajednice, javno mnjenje okrenuto je i protiv litijuma, ali i protiv rudarstva kao takvog. Pokreti „Ne u mom dvorištu“ (*Not in my backyard*) postaju endemski sindrom koji utiče na ekološke politike i pre izvesnog vremena stigli su i u Srbiju, iako su se prvi put pojavili davnih 80-tih godina prošlog veka. Čak su i neke opozicione političke partije stavile u svoje platforme zabranu iskopavanja litijuma, što ovu temu dodatno politizuje i čini je direktno proporcionalnom političkom trenutku u kome se plasira i cilju zbog koga se pokreće.

U poslednje dve godine, protesta lokalnog stanovništva bilo je i u Portugaliji, ali je Agencija za zaštitu životne sredine 31. maja ove godine odobrila otvaranje prvog rudnika litijuma *Baroso* u ruralnoj oblasti na severoistoku zemlje¹³. Objavljen je i međunarodni tender za istraživanje litijuma u 6 portugalskih oblasti. Portugalija postaje jedna od ključnih evropskih zemalja koja će doprineti naporima da se obezbede zacrtani evropski ciljevi da se do 2030. godine u značajnoj meri snabdeva litijumom iz sopstvenih nalazišta i da pokrije oko 40% potražnje za tom kritičnom sirovinom. Velike rezerve litijuma u Evropi imaju i Češka, Nemačka, Finska, Austrija, Španija, Francuska, a trenutno postoji 15 litijumskih projekata u raznim fazama razvoja.

Svuda se postavlja isto pitanje – da li je moguća ekološki prihvatljiva ekstrakcija litijuma, odnosno, da li rudarstvo i poljoprivreda mogu da koegzistiraju? U nekim od najosvešćenijih država Evrope i sveta po pitanju zaštite sredine, kao što je Finska, smatraju da može, uz primenu svih najviših standarda u ovoj oblasti. Rudnik Keliber bi trebalo da krene sa proizvodnjom već 2024. godine. Finska je takođe prošla kroz period snažne kampanje protiv rudarstva, ali je nakon nekoliko godina ozbiljnog dijaloga i debate u društvu, rudarstvo prepoznato kao razvojna šansa, naravno, uz primenu najboljih savremenih tehnologija.

Danas je Finska lider u održivoj rudarskoj industriji. Češka očekuje da će rudnik litijuma Cinovec udahnuti novi život ekonomiji, a podrška je stigla i iz kohezionog fonda EU – *Eu Just Transition Fund* – u iznosu od 1.64 mld. evra za klimatsku tranziciju u regionima Usti i Labem, a deo tih sredstava opredeljen je i za razvoj litijumskog projekta.¹⁴ Nemačka planira da bude prva zemlja u svetu koja će proizvoditi litijum bez CO2 (*Zero Carbon Lithium*)¹⁵, iz termalnih voda ispod Rajne. Pilot postrojenje počelo je s radom u aprilu 2021, a komercijalna proizvodnja litijuma očekuje se od sredine

13) Reuters, Portugal's Lusorecursos gets environmental OK for lithium mine: <https://www.reuters.com/sustainability/portugals-lusorecursos-gets-final-environmental-ok-lithium-mine-2023-09-07/>

14) European Commission, EU Cohesion Policy: 1.64 billion Eur for a just climate transition in Czechia: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_5702

15) Zero carbon lithium project: <https://v-er.eu/de/zero-carbon-lithium-de/>

2024. godine. Očekuje se da će od 2025. godine pet fabrika proizvoditi oko 40.000 tona litijuma godišnje, što bi obezbedilo baterije za milion električnih automobila. Prvi rudnik litijuma u Francuskoj trebalo bi da počne sa radom 2028. godine, uz planiranu proizvodnju od 34.000 tona litijuma godišnje.¹⁶

Vest da slovački Inobat planira da u Srbiji izgradi fabriku za proizvodnju i reciklažu baterija za električne automobile u koju bi trebalo da uloži 2.3 milijarde evra sigurno je jedna od najboljih vesti u zemlji koja zaslužuje da se nađe u centru evropske zelene industrijske politike. Giga fabrika bi bila otvorena u Ćupriji, nedaleko od Kragujevca u kome Stellantis sledeće godine započinje proizvodnju električnih automobila.

16) France 24, Lithium: Europe joins the white gold rush: <https://www.france24.com/en/tv-shows/down-to-earth/20230210-lithium-europe-joins-the-white-gold-rush>

Zaključak i preporuke

Kad god jedna zemlja drži dominantnu poziciju u ključnom lancu snabdevanja, povećavaju se rizici i magnituda ekonomskih poremećaja. Ali, kako raste potražnja i geopolitičko takmičenje, tako i zemlje sa značajnim rezervama kritičnih sirovina dobijaju na značaju i stiču prednost nad ostalima.

Sa potencijalom od 58.000 tona litijuma i 285.000 tona borne kiseline godišnje, Srbija poseduje resurs s kojim bi mogla da značajno doprinese diversifikaciji evropskih lanaca snabdevanja i na taj način poboljša svoj ekonomski uticaj. Time bi ujedno ojačala i sopstveno geopolitičko pozicioniranje jer opredeljenost za kritične sirovine predstavlja i određivanje prema Evropskoj uniji kojoj Srbija kao dugogodišnji kandidat za članstvo teži. Što pre bi trebalo potpisati strateški sporazum o kritičnim sirovinama sa EU i pridružiti se Klubu kritičnih sirovina jer je to šansa za dalji razvoj koju ne treba ispustiti.

Dosadašnja rasprava o litijumu i o projektu Jadar obilovala je s jedne strane, predrasudama, poluinformacijama, dezinformacijama i naglašenom anti-zapadnom pozadinom. S druge strane, ne postoji opravdanje zašto prethodnih godina nisu na pravi način organizovane javne rasprave u koje bi bili uključeni mnogi akteri – od akademske stručne javnosti, civilnog društva, političkih partija, sindikata, pa do predstavnika industrije, rudarstva, finansijskih institucija, relevantnih ministarstava i agencija, itd.

Ključno pitanje je hoćemo li da na pravi način iskoristimo potencijal litijuma ili ne. Od odgovora na to pitanje zavisi mnogo toga u narednom periodu, a nema vremena za gubljenje jer druge zemlje neće čekati Srbiju da konačno preseče i da se opredeli za budućnost razvijene evropske zemlje, već će, sledeći sopstvene interese i interese kontinenta na kome se nalaze, nastojati da maksimalno iskoriste prirodni resurs koji će im doneti stratešku prednost u vremenu pred nama.

